

politiikka

Julkaisija Valtiotieteellinen Yhdistys ry
Utgivare Statsvetenskapliga Föreningen rf

Päätoimittaja: Harto Hakovirta

Toimitussihteeri: Risto Lehtinen

JOENSUUN
KORKEAKOULUN KIRJASTO
29-07-1980

KANSAINVÄLISEN POLITIIKAN TEORIAN KASVUSTA

Jos politiikan tutkijoita kiinnostaa nyt keskustella tieteenalansa kasvusta, siihen tarjoutuu hyvä tilaisuus tässä lehdessä julkaistavan *Dag Anckarin* artikkelin ja *Kyösti Pekosen* puheenvuoron pohjalta. Tähän aihepiiriin kuuluu myös kysymys kansainvälisen politiikan teorian kehityksestä. Käsittääkseni juuri teorian kasvu määrää olennaisesti oppialan muuta kasvua. Ellei muu kasvu — esim. tietopankkien karttuminen — nouse teoriasta tai inspiroi teoriaa, se osoittautuu aikanaan näennäiseksi. Teorian kasvu on ilmeisesti sitä pidemmällä, mitä tarpeettomammaksi konkreettisen kielen käyttäminen käy tieteenalan kohteista puhuttaessa.

Kansainvälisen politiikan tutkimus oli 1950-luvun alkuun asti lähinnä filosofian, oikeustieteen ja historian soveltamista diplomatian, sodan ja rauhan kysymyksiin. Yhteiskuntatieteelliseltä kannalta arvioiden se siis oli vielä jonkinlaisessa esiteoreettisessa näkökulmien etsinnän ja perustosiasioiden kokoamisen vaiheessa. Mutta sitten nousi yhteiskuntatieteiden yleisen kehityksen mukana behavioralismin vallankumouksellinen kilpaileva aalto tuoden tullessaan uskon, että kansainvälisen politiikan yleinen empiirinen teoria voitaisiin rakentaa paneutumalla sitkeään osateorioiden rakentamiseen ja testaukseen.¹

Behavioralismin näytti antavan mitä lupasi. 1950- ja 1960-luvuista tuli kansainvälisen politiikan tutkimuksen (entä kaiken politiikan tutkimuksen?) kulta-aika; teoria kehittyi 1960-luvun jälkipuolelle saakka nopeasti tiedon eri sarakkeilla, joita behavioralismi luonnostaan synnytti. Tämä paljastuu selvästi, kun asettaa testin: mitkä ovat kansainvälisen politiikan oppialan yhteiskuntatieteellisen suuntauksen merkittävimmät tähänastiset teoriat? Uutta teoriaa voidaan mielestäni pitää sitä merkittävämpänä, mitä perusteellisemmin se järkyttää vanhoja oppirakennelmia ja mitä enemmän siihen aletaan viitata varhaisempien teorioiden sijasta. Erittäin merkittävinä on tietenkin pidettävä kaikkia sellaisia teorioita, jotka ensimmäisinä läpimurtoina avaavat uuden tut-

kimuskentän. Myönnän kyllä, etteivät nämä kriteerit ole kovin syvällisiä, mutta tässä yhteydessä syvällisemmät eivät olisi välttämättä parempia, koska niistä olisi vaikea päästä minkäänlaiseen sopimukseen.

Ulkopolitiikan tutkimuksen kaikkien aikojen merkittävimpänä läpimurtona on ilmeisesti pidettävä *Snyderin* ja hänen työtovereidensa päätöksentekoteoriaa, joka tuli julkisuuteen erillisenä monograafina vuonna 1954 ja sittemmin osana laajempaa kokoomateosta vuonna 1962. Tämän teorian alallaan aikaansaama innostus oli ilmeisesti siellä täällä niin suuri, että uskottiin jo yleisen ulkopoliitiikan ellei peräti kansainvälisen politiikan teorian olevan kohta käden ulottuvilla.² Kun ottaa tarkasteluun muita myöhempiä ulkopoliitiikan yleisiä teorioita, malleja ja viitekehyksiä, joista merkittävimmät osuvat pääasiassa 1960-luvun alkuun, niistä ei voi sanoa samaa. Yleensä ne osoittautuvat joko vain marginaalisesti uutta luoviksi muunnelmiksi,³ tietoteoreettisesti kyseenalaisiksi ja useimmiten sekaviksi yrityksiksi koota aikaisempien esitysten parhaat palat yhteen⁴ tai suorastaan teoreettisiksi luovutuksiksi.⁵ Jonkinlaisina hyppäyksenomaisina kehitysvaiheina tulevat mieleen korkeintaan *Rosenaun* kehittämä ulkopoliitiikan esiteoria⁶ ja hänen myöhempi adaptaatioteoriaansa.⁷ Tosin *Modelski* esitti jo samana vuonna kuin Snyder (siis 1954) sisäisesti vahvan ulkopoliitiikan yleisen teorian,⁸ mutta sitä ei huomattu, koska se oli vain monistettu väitöskirja; ja kaikki kunnia meni Snyderille.

Kansainvälisten järjestelmien teorian uranuurtajana esiintyy ilmeisen kiistattua *Morton Kaplan*, jonka klassinen »System and Process in International Politics» ilmestyi vuonna 1958.⁹ Järjestelmänalyysin hedelmällisyyden kansainvälisen politiikan tutkimuksessa oli jo aiemmin huomannut jokunen tutkija, mutta vasta Kaplanin teoksen myötä se sai alalla sensaatiomaisen uudistuksen luonteen. Hänen jälkeensä kansainvälisten järjestelmien teoriaan toivat 1960-luvulla merkittäviä lisäpanoksia mm. *Waltz*, *Deutsch* ja *Singer*, *Rosencrance* ja *Young* pystymättä kuitenkaan vastaaviin laadullisiin harppauksiin. 1970-luvulla ei mitään uusia, yhtä merkittäviä kansainvälisen järjestelmän teorian kehitelmiä tietääkseni enää ilmestynyt.¹⁰

Luetteloja voisi jatkaa: urauurtavat integraatioteoriat luotiin 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alkupuolella eikä alan myöhempiä teoreettisia tutkimuksia voi pitää kuin marginaalisina lisinä. Samaa voitaisiin epäilemättä sanoa esim. turvallisuuspolitiikan, strategian ja neuvottelujen teorioista.¹¹ Ilmeisesti kuitenkin jo kehitys kahdella edellä käsitellyllä oppialan päälohkolla on riittävän indikatiivista: jos kehitys on pysähtynyt niissä, muutokset muilla osaluilla eivät voi olennaisesti muuttaa kokonaiskuvaa.

Joudumme siis toteamaan: kansainvälisen politiikan teoria eteni harppauksin behavioralismin läpimurron seurauksena, mutta teki vain muutaman harppauksen, jonka jälkeen sen nykyäksin etenevä kasvu laantui.

On tietenkin mahdollista, että uudemmassa tutkimuksessa on uusia Snyderiteita ja Kaplaneita, joiden tutkimusten vallankumouksellinen merkitys huomataan vasta myöhemmin. Kuitenkin esim. *Snyderin* päätöksentekomalli ja *Kaplanin* järjestelmäteoria, kuten myös *Rosenaun* esiteoria ja adaptaatioteoria

huomattiin välittömästi. Modelskin ulkopoliittikan teorian seitsemän vuoden pimennon selittää lähinnä sen kopioiden vähäisyys. Veikkaan, ettei tulevaisuus paljasta yhtään 1970-luvulla suurta vääryyttä kärsinyttä kansainvälisen politiikan tutkimuksen teoriaa tai teoreetikkoa.

Käsitys kansainvälisen politiikan teorian kasvun laantumisesta saa tiettyä tukea myös oppialan sisäisen keskustelun kehityspiirteistä. Ensinnäkin alan jälkibehavioralistit, lähinnä entisiä behavioralisteja ja näiden oppilaita, perustelivat luopumistaan puhtaasta behaviorismista juuri sillä, että sen teorian kehitys oli käynyt liian hitaaksi eikä saisi koskaan kiinni edellään laukkaavia kansainvälisiä ongelmia. Toisekseen eräät sellaiset kansainvälisen politiikan tutkimuksen johtohahmot, jotka aikanaan uskoivat vahvimmin tieteensä kasvun, ovat määritelleet sen nykyisen, 1970-luvulla paljastuneen tilan pysähtyneeksi ja kriittiseksi.¹²

Mistä voisi kansainvälisen politiikan teorian kasvun laantuminen johtua? — Ensimmäinen selitys: »niitetty mikä niitetty». Keksikö Kaplan kansainvälisestä järjestelmästä yhtä paljon kuin *Einstein* maailmankaikkeudesta? Kannattaako enää yrittää kansainvälisten järjestelmien perusmallien rakentamista, kun tuloksena näyttää olevan vain marginaalisia lisiä Kaplanin läpimurtoon? Onko ylimalkaan kansainvälisen politiikan ilmiöiden kentällä alueita, joilla hätkähdyttävä teoreettinen läpimurto olisi vielä mahdollinen? Onko kansainvälisen järjestelmän muutos käynyt nykyisin niin hitaaksi (!), ettei merkittäviä uusia tutkimuskohteita enää ilmaannu vanhaan tahtiin? — Toinen selitys: Kuinka ulkopuolisesta sysäyksestä liikkeelle lähtenyt kehitys voisi jatkua loputtomiin saamatta uusia samanlaisia sysäyksiä? Esim. Snyder sai perusideansa psykologiasta ja sosiologiasta, Modelski taloustieteestä ja Parsonsilta, Kaplan ja Rosenau (adaptaatioteoriassaan) *Ashbyn* kyberneettisestä klassikosta »Design for a Brain».¹³ Mutta jos esim. sosiologia ja järjestelmien teoria eivät enää etene harppauksin, kuinka kansainvälisen politiikan tutkimus voisi sen tehdä, jos se on niiden sysäyksistä riippuvainen? Onko tultu osittain umpikujaan? Kuinka esim. kansainvälisten järjestelmien teoria voisi etsiä uusia perusideoita joltain muulta perustutkimuksen alalta kuin järjestelmien teoriasta? *Ashbyn* teos ilmestyi vuonna 1952; Rosenau käytti sitä hyväkseen viitisentoista vuotta myöhemmin kahlattuaan sanojensa mukaan ideoiden haussa läpi monien eri alojen kirjallisuutta.¹⁴

Kolmas selitys: Kun kansainvälinen järjestelmä teknologian ja ideologian vaikutuksesta muuttui 1940- ja 1950-luvuilla hypähdyksenomaisesti uudelle laadulliselle tasolle, sen muutos on myöhemmin ollut asteittaista ja marginaalista. Tämä pätee yhtä hyvin »interdependenssiin», »transnationalismiin» kuin »terrorismiin» tai »energiakriisiin». Muutoksen laantuessa asteittaiseksi, saattoi kadota myös innostus radikaaleihin teorian mullistuksiin.

Neljäs selitys (joka ei sovi hyvin yhteen kolmannen kanssa): Koko kansainvälisen politiikan tutkimus on joutunut suuren hämmennyksen valtaan, koska se ei tiedä, tulisiko perinteinen valtiokeskeinen paradigma marginaalisiin tarkistuksiin säilyttää vain pitäisikö se kokonaan hylätä ja korvata täysin uudel-

la.¹⁵ Onko epävarmuus niin suuri, että se estää määrätietoisien etenemisen? Vai polarisoiko ristiriita näkemyksiä niin jyrkästi, että sen molemmilla puolilla nähdään todellisuus niin vääristyneenä, ettei uusia realistisia teorian ideoita synny?

Arvelen puolestani, että kansainvälisen politiikan kaikki olennaiset päälohkot ja osa-alueet on teorian kannalta ainakin alustavasti kartoitettu ja että aivan uusia tutkimuskohteita syntyy hyvin hitaasti.

Arvelen myös, että vaikka kansainvälisen politiikan behavioralismi, sattuesaan yhteen yleisen yhteiskuntatieteellisen murroksen ja kansainvälisen politiikan todellisuuden nopeiden laadullisten muutosten kanssa, pystyi viemään alan teorian kasvua hetken aikaa eteenpäin harppauksenomaisesti, paluu puhtaaseen behavioralismiin ei johtaisi uusiin harppauksiin, koska tuo murros ja nuo muutokset ovat ohi.

Toisaalta lienee niin, että kansainvälisen politiikan teoria on sittenkin monilla alueilla vielä pinnallista tai näennäistä. Varsinaisia aluevaltauksia on ilmeisen vaikea tehdä, mutta syvemmälle voi aina pyrkiä. Fysiikan tutkijalle Einstein-kompleksi voi olla aiheellinen, mutta kansainvälisen politiikan tutkijalla ei ehkä sittenkään ole syytä langeta vastaavaan Kaplan-kompleksiin. Ehkä Kaplan ei olekaan kansainvälisten järjestelmien tutkimuksen Einstein. Ehkä hän on vasta *Kepler* tai *Newton*.

Toivotan toimituksen puolesta lukijoille hyvää kesää

Harto Hakovirta

VIITTEET

¹ Kansainvälisen politiikan tieteenalan kehitystä on analysoinut mm. Arend Lijphart artikkelissaan *The Structure of the Theoretical Revolution in International Relations*, *International Studies Quarterly* 1/1974, joka perustuu Kuhnin paradigma-käsitteeseen.

² Richard C. Snyder, H. W. Bruck & Burton Sapin, *Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics*, Princeton: Foreign Policy Analysis Project, Princeton University 1954 ja samojen toim. *Foreign Policy Decision-Making: An Approach to the Study of International Politics*, New York 1962. Tämän teorian synnyttämistä tunnelmista ja myöhemmistä vaiheista, ks. J. N. Rosenau'n kriittistä artikkelia *The Premises and Promises of Decision-Making Analysis*, saman teoksessa *The Scientific Study of Foreign Policy* (rev. and enlarged ed.), Exeter 1980, erit. s. 294—312.

³ Ks. esim. Joseph Frankel, *Towards a Decision-Making Model in Foreign Policy*, *Political Studies* 7 (1959), Joseph Frankel, *The Making of Foreign Policy: An Analysis of Decision-Making*, New York 1963 ja Karl W. Deutsch, *The Nerves of Government — Models of Political Communication and Control*, New York 1976, Appendix. Viimeksi-

mainittu oli ensimmäinen merkittävä yritys soveltaa kybernetiikkaa ulkopoliitiikan yleisen mallin rakentamiseen ja siitä olisi ehkä voinut tulla merkittäväkin uudistus, jos Deutsch olisi kehittänyt sen loppuun asti. Ks. edelleen Maurice A. East, Stephen A. Salmore & Charles F. Hermann (eds.), *Why Nations Act — Theoretical Perspectives for Comparative Foreign Policy Studies*, Beverly Hills 1978, joka sisältää 1970-luvulle tyyppillisiä events-analyysiin liittyviä teoreettisia kehitelmiä.

⁴ Ks. esim. Michael Brecher, Blema Steinberg & Janice Stein, A Framework for Research on Foreign Policy Behavior, *The Journal of Conflict Resolution* 1/1969 ja Stephen J. Andriole, Jonathan Wilkenfeld & Gerald Hopple, A Framework for the Comparative Analysis of Foreign Policy Behavior, *International Studies Quarterly*, 19, June 1975.

⁵ Ks. esim. Kenneth W. Thompson & Roy C. Macridis, The Comparative Study of Foreign Policy, teoksessa Roy C. Macridis (eds.), *Foreign Policy in World Politics* (5th ed.), Englewood Cliffs, N. J. 1976 (1. laitos 1958).

⁶ Pre-Theories and Theories of Foreign Policy, jonka Rosenau esitti vuonna 1965 ja joka sisältyy mm. hänen em. teokseensa.

⁷ The Adaptation of National Societies: A Theory of Political Behavior and Transformation, jonka Rosenau julkaisi monografina vuonna 1968 ja joka sisältyy myös hänen em. teokseensa.

⁸ George Modelski, *A Theory of Foreign Policy*, London 1962. Modelskin vuonna 1954 Lontoon yliopistossa tarkastettu väitöskirja oli nimeltään A Theoretical Analysis of the Formation of Foreign Policy.

⁹ Painettu New Yorkissa.

¹⁰ Tuoreena arvioivana katsauksena järjestelmäteoriaan kansainvälisen politiikan tutkimuksessa, ks. esim. Richard Little, The Evolution of International Relations as a Social Science, teoksessa R. C. Kent & G. P. Nielsson, *The Study and Teaching of International Relations*, Exeter 1980. Little viittaa siihen, että esim. McClelland oli jo ennen Kaplania havainnut järjestelmänalyysin hedelmällisyyden tällä alalla, mutta korostaa myös aivan oikein, että vasta Kaplanin teos löi tämän lähestymistavan varsinaisesti läpi, ks. s. 19. Tiivis kokoelma merkittävimmistä kansainvälisten järjestelmien analyyseistä sisältyy teokseen James N. Rosenau (ed.), *International Politics and Foreign Policy* (rev. ed.), New York 1969. Ks. lisäksi esim. A. Wayne Penn, Toward a New Generation of Systems Models in Political Science, *Policy*, IV, 3/1972. Omalaatuisina kansainvälisen järjestelmän teorian kehittämänä on 1960-luvulta mainittava myös J. W. Burtonin teokset *International Relations — A General Theory*, Cambridge 1965, ja *Systems, States, Diplomacy & Rules*, Cambridge 1968, joissa valtiot eivät asetu yhtä keskeisiksi kansainvälisen järjestelmän elementeiksi kuin edellämainituissa Kaplanin, Walzin, Rosecrancen ym. esityksissä.

¹¹ Ks. ja vrt. esim. katsauksia teoksessa *Handbook of Political Science*, Volume 8, International Politics, Reading, Mass, 1975. Uusimmista teoriasuuntauksista merkittävin lienee transnationalismin paradigma, mutta sekin kehkeytyi jo 1960-luvun lopulla.

¹² Ks. esim. Rosenau'n artikkeleita Puzzlement in Foreign Policy ja Muddling, Meddling, and Modelling: Alternative Approaches to the Study of World Politics, saman em. (1980) teoksessa.

¹³ London 1972 (ens. painos 1952).

¹⁴ Ks. James N. Rosenau, Adaptive Strategies for Research and Practice in Foreign Policy, reprint from *International Studies: Present Status and Future Prospects*, *Monograph No. 12 of the American Academy of Political and Social Science*, Philadelphia, 1971.

¹⁵ Ks. esim. Rosenau'n em. artikkelia Muddling, Meddling.. ja vastakkaiseen käsitykseen päätyvää Kjell Goldmannin teosta, *Det internationella systemet — en teori och dess begränsningar*, Stockholm 1978.